

Оксана Сторчай
(Київ)

**МУЗЕЙ СТАРОЖИТНОСТЕЙ УНІВЕРСИТЕТУ
СВЯТОГО ВОЛОДИМИРА:
ЗАВІДУВАЧІ ЯКІВ ВОЛОШИНСЬКИЙ ТА АНДРІЙ ЛІННИЧЕНКО**

Історія розвитку музейництва в Україні, зокрема в Києві, має свої славні традиції та імена, і в наш час є всі умови для глибокого й усебічного аналізу попередніх надбань у цій галузі та для повернення загублених у часі імен. Стаття присвячена історії функціонування Музею старожитностей Київського університету в той період, коли ним завідували Я. Волошинський та А. Лінниченко (1854–1873). У цій розвідці приділено багато уваги комплектуванню університетської музейної колекції за архівними матеріалами, що дозволило певною мірою її реконструювати, а це у свою чергу допоможе визначити походження тих чи інших експонатів у сучасних музейних збірках Києва.

Ключові слова: Музей старожитностей, Київський університет, Я. Волошинський, А. Лінниченко.

История развития музееведения в Украине, в частности в Киеве, имеет свои славные традиции и имена, и в наше время есть все условия для глубокого и всестороннего анализа всего, что было достигнуто в этой области, и для возвращения затерянных во времени имен. Статья посвящена истории функционирования Музея древностей Киевского университета

в тот период, когда им заведовали Я. Волошинский и А. Линниченко (1854–1873). В этом разыскании уделено много внимания комплектованию университетской музейной коллекции за архивными материалами, что позволило в известной мере ее реконструировать, а это в свою очередь поможет определить происхождение тех или других экспонатов в современных музейных собраниях Киева.

Ключевые слова: Музей древностей, Киевский университет, Я. Волошинский, А. Линниченко.

The article devotes much attention to the University museum collection's acquisition in accordance to archival materials which measurably permitted reconstructing this collection. This, in turn, will help to determine the origin of every museum piece in the modern museum collections in Kyiv.

Keywords: Museum of Antiquities, University of Kyiv, Ya. Voloshynskyi, A. Linnychenko.

Київський Міський художньо-промисловий та науковий музей ім. Миколи II було засновано тільки 1899 року (датою офіційного відкриття вважається 1904 р.). Однак до цієї знаменної події вже були закладені основні традиції та напрями музейної справи (культурно-освітня, науково-дослідна, експозиційна, фондова, хранительська, реставраційна, видавнича, комплектування та каталогізація збірки) в музеях вищих навчальних закладів м. Києва в XIX ст. – у славнозвісному Церковно-археологічному музеї при Київській духовній академії з незмінним його завідувачем М. Петровим [47] та музеях Університету Святого Володимира [48], зокрема в Музеї старожитностей.

Друкованих матеріалів з історії функціонування університетського Музею старожитностей небагато, виділимо найважливіші: «Музей древностей» В. Антоновича [1] і «Проф. В. Б. Антонович та Археологічний Музей І. Н. О.» В. Данилевича [3]. Певне уявлення про університетську колекцію Музею старожитностей та його завідувачів надають каталоги виставок Археологічних з'їздів, загальні праці, присвячені історії Київського університету, зокрема «История университета Св. Владимира» В. Шульгіна [55], «Биографический словарь профессоров и преподавателей Императорского университета Св. Владимира (1834–1884)» під редакцією В. Іконнікова [2] та ін. Основним джерелом інформації з історії існування Музею став чималий масив архівних матеріалів Державного архіву м. Києва.

Музей старожитностей Київського університету був утворений у 1836 році зусиллями «Временного комитета для изыскания и сохранения древностей». Комітет засновано 1835 року з ініціативи першого ректора Київського університету М. Максимовича, під головуванням попечителя навчального округу фон Брадке. До його складу ввійшли визначні вчені, знавці старовини: М. Максимович, професори Київського університету В. Цих, І. Данилович, С. Зенович, С. Орнатський, автор першого історико-топографічного опису Києва М. Берлінський, археолог-аматор К. Лохвицький та ін.

Першим завідувачем Музею старожитностей, що був розташований в окремій кімнаті приміщення Університету Святого Володимира, став Кіндрат Андрійович Лохвицький. За час його завідування (1836–1838) була зібрана невелика археологічна колекція – 150 експонатів (пізніше при перегляді збірки в Музеї було залишено тільки 107 експонатів) [1, с. 65].

У 1838 році Музей доручили викладачу всесвітньої історії Олексію Івановичу Ставровському [49; 1, с. 66–70]. За час його шістнадцятирічного завідування (1838–1854) музейна колекція поповнилася 898 експонатами, що здебільшого мали значну наукову цінність. Його комплектування здійснювалося різними шляхами – з надходжень від університетських музеїв і кабінетів; пожертвувань від приватних осіб, зокрема професорів Університету О. Ставровського, С. Зеновича, Н. Іванішева, київського цивільного губернатора І. Фундукля (537 експонатів) та ін.; закупівлі в приватних осіб і надходжень від «Временного комитета для изыскания и сохранения древностей» та «Временной комиссии для разбора древних актов».

З квітня 1854 року завідування Музеєм було покладене на хранителя Нумізматичного кабінету, історика, археолога, нумізмата, вихованця Університету Святого Володимира Якова Яковича Волошинського (1821–1875) ¹, який опікувався Музеєм до лютого 1865 року [32, арк. 125; 5, арк. 88; 53, арк. 303, зв. – 310; 54, арк. 88, зв. – 90, арк. 183 а, зв. – 196]. В. Антонович із цього приводу зазначав: «В апреле 1854 года профес. Ставровский отказался от заведывания Музеем древностей; в отношении попечителя Киевского учебного округа от 21 апреля сказано: “принимая во внимание, что болезнь г. Ставровского лишила его возможности принимать на себя труды по изысканию древностей, что посему таковые труды возлагаются на хранителя минц-кабинета Волошинского, я, как по этой причине, так и по близкому соотношению нумизматики с археологиею, нахожу полезным подчинить г. Волошинскому и кабинет древностей”» [1, с. 70].

Обійнявши посаду завідувача Музею, Я. Волошинський почав з того, що звірив експонати Музею, розділив колекцію на два відділи – археологічний і художній, виділив в окремі невеликий фонд предмети, що не належали до двох перших відділів. Для кожного з утворених розділів колекції склав матеріальні книги (інвентарні), виконавши кропітку наукову роботу із систематизації музейної збірки. Учений також удосконалив матеріальну книгу старожитностей, увівши до неї особливу графу для зазначення місця знахідки археологічної пам'ятки. У всіх книгах він дотримувався хронологічного порядку – за часом надходження експонату до Музею зі збереженням зв'язку між археологічними предметами, знайденими разом. Таким чином, Я. Волошинський створив усі передумови для вдосконалення наукової організації подальшого обліку й систематичного поповнення музейної колекції, її поглибленого вивчення. У своєму рапорті від 25 червня 1856 року до ректора Університету Святого Володимира Я. Волошинський звітував: «Представлял у сего Вашему Превосходительству в 3-х книгах новые описи наличностям Музея, составленные мною по предписанию Совета Университета от 28 Апреля 1854 года за № 1528, скрепленные подписью проф. Ставровского в передаче мне означенной наличности и моею подписью в приеме сей наличности от того-же проф. Ставровского, честь имею покорнейше просить Ваше Превосходительство о распоряжении на счет освидетельствования, скрепления и про шнурования означенных книг. При сем долгом считаю донести Вашему Превосходительству, что описи сии составлены мною на следующих началах. I. Руководством при их составлении служили мне: а., старая материальная книга Музея; в., дела сего Музея; с., выписки из журналов Киевского Комитета для изыскания древностей; и д., дела Киевской археографической комиссии. II. Противу старой материальной книги Музея, сделаны мною следующие изменения: а., Предметы древностей отделены от предметов изящных искусств, и как те, так и другие изложены в особых книгах. в., Равным образом, помещена в особой книге наличность Музея, не относящаяся к двум первым разделам. с., По отношению к предметам древностей введена в книгу особая графа, для указания места, где найдены вещи. д., Во всех книгах введены текущие номера, и потому выпущены, противу старой книги, частные нумерации вещей, заимствованные из входящих бумаг Музея или из приложенных при них описей. е., Равным образом, в новых книгах выпущены, противу старой книги, те предметы, кои перешли в другие ведомства или исключены вовсе из ведомства Музея и по отношению к которым в старой книге Музея сделаны отметки рукою Заведовавших сим Музеем, а некоторые исключены мною по их негодности. III. Во всех книгах удержан порядок хронологический, т.е: по времени вступления вещей в Музей, с сохранением связи между предметами найденными вместе. Донося о сем Вашему Превосходительству, честь имею представить, вместе с тем, и старую материальную книгу Музея» [10, арк. 5–5, зв.].

Загалом від завідувача, крім інвентарних книг, вимагалось ведення музейної документації, що збереглася до нашого часу. Це здебільшого переписка з приводу надходжень нових експонатів до Музею. Так, з питання придбання кожної пам'ятки йшло інтенсивне листування між інстанціями – канцелярією попечителя Київського на-

вчального округу, ректором Університету, завідувачем Музею. Звісно, коли пам'ятка надходила на експертизу до музейного завідувача, він визначав її цінність, культурно-історичне значення, вартість. На основі його висновків університетське керівництво вирішувало питання купівлі пам'ятки Музеєм. Із пожертвованими експонатами все відбувалося швидше й простіше – університетське правління давало згоду на включення пам'ятки до колекції і внесення її до матеріальної книги.

До речі, Я. Волошинського високо цінували як фахівця, він неодноразово виступав експертом. Так, у 1861 році за розпорядженням попечителя Київського навчального округу він був відраджений для опису й оцінки археологічної колекції Київської палати державного майна; у 1862 році разом з університетським викладачем рисунка й живопису художником Г. Васько брав участь в опису колекції та садиби поміщика Трощинського (м. Кагарлик) [54, арк. 183 а, зв.].

Я. Волошинський багато зусиль докладав для збільшення колекції Музею як шляхом купівлі археологічних пам'яток, так із розкопок курганів у Київській губернії, у яких він брав активну участь (особливо вдалими були 1854, 1855, 1858 і 1862 рр.). Він розкопав декілька десятків курганів поблизу Києва біля сіл Янковичі, Бугаївка, Кошевате, Миколаївка, на хуторі Панковщина та його околицях, а також на західних околицях Києва: Совки, Жуляни та відомий так званий Курган Діра. Із цих розкопок учений доставив до Музею близько 70 предметів, що мали неабияку археологічну цінність [1, с. 70–71; 9, арк. 3–8]. Я. Волошинський – один з перших археологів-дослідників Луцька, зокрема, у 1856 році він провів археологічні дослідження відкритих там гробниць Великих князів литовських [53, арк. 308, зв.]. Непересічною заслугою вченого є складена ним цінна музейна збірка полірованих кам'яних сокир, молотів та доліт. Він був дійсним членом «Комиссии для разбора древних актов губерний Киевской, Подольской и Волынской».

Таким чином, Я. Волошинський старанно піклувався про приріст колекцій Музею – як включенням у її склад знайдених під час розкопок пам'яток, так і шляхом купівлі, уміло відбираючи археологічні пам'ятки, що мали неабиякий науковий інтерес, музейне й історичне значення.

Музей комплектували також за рахунок пожертвувань, про деякі з них зазначав В. Антонович. Це, зокрема, бронзова статуетка, що була знайдена в Полтавській губернії (поблизу р. Хорол) і доставлена в Музей 1861 року місцевим доглядачем повітового училища. Її цінність полягала в зображенні костюма, схожого основними деталями на одяг Святославичів, відтворених на відомому рисунку, уміщеному в «Ізборнику Святослава». В. Антонович також указав, що серед інших подарунків був екземпляр жіночої єгипетської мумії, присланий у 1860 році в дар Університету Святого Володимира (разом з декількома іншими єгипетськими старожитностями) колишнім його вихованцем, лікарем Йосипом Шкуратовським (працював у Єгипті) [1, с. 71].

Отже, спробуємо в межах статті реконструювати музейну колекцію за архівними матеріалами (університетськими річними звітами, музейною документацією), що певною мірою допоможе визначити походження тих чи інших експонатів у сучасних музейних збірках Києва.

Повністю склад колекції відтворити неможливо через відсутність матеріальних (інвентарних) книг К. Лохвицького, О. Ставровського, Я. Волошинського, А. Лінниченка, бо вони досі не знайдені науковцями. До нашого часу збереглася інвентарна (матеріальна) книга того періоду, коли Музеєм завідував В. Антонович, що зберігається в Науковому архіві Інституту археології НАН України [5]. Однак наявні архівні матеріали ознайомлюють нас із цілим рядом фактів, що залишалися невідомими. На жаль, ми не знаємо, яка була експозиція Музею, що демонструвалося у вітринах, оскільки ніяких реєстрів, списків, креслень, зображень експозиції не збереглося, і чи були вони взагалі?!

Перш ніж розпочати реконструкцію музейної колекції, треба внести деякі уточнення. До 1842 року Музей мав назву «Музей старожитностей», надалі – «Музей крас-

них мистецтв і старожитностей». У 1873 році Музей було розділено на дві самостійні установи: Музей красних мистецтв (завідувач А. Лінниченко) та Музей старожитностей (завідувач В. Антонович). Мюнц-кабінет був приєднаний до Музею старожитностей. Із відкриттям у 1875 році кафедри теорії і історії мистецтва завідувачем Музею красних мистецтв став П. Павлов.

Коли Музеєм почав завідувати Я. Волошинський, наприкінці 1854 року у відділі старожитностей було 363 експонати, у відділі красних мистецтв – 411, загалом – 774 експонати. Протягом 1854 року до Музею було придбано «два предмета, из коих замечательна икона, резанная на камне с изображением двух святых. – Эта икона найдена на Старом Киеве при планировке площади под возводимым зданием для Присутственных мест» [32, арк. 124, зв.], а також обручка, хрест, знайдені там само [23, арк. 22, 23–33].

У 1855 році Музей збагатився «по отделению древностей 22, из коих большой молот и долото из мелко-зернистого зеленого камня, пожертвованные проф. Мнишком, женский серебряный древний венец, найденный в с. Чернышах Каневского уезда крестьянами помещика Поля, а также браслет, приобретенные в течении 1854–55 гг.» [23, арк. 60–64], «витой из проволоки бронзовый пояс, найденный в имени Понятовского и также пожертвованный для музея. Убыли не было. К 1 января 1856 г. в музее по отделению древностей 385, по отделу изящных искусств 411. Итого 796» [33, арк. 133]. З додатку до звіту Університету за 1855 рік [43, арк. 41–42] ми довідуємося, що «при производстве земляных работ около постройки Киевских присутственных мест открыты между прочим три медные серьги и одно медное кольцо, признанные полезными к приобретению для У-тского Музея изящных искусств и древностей». Ці предмети були знайдені на Михайлівській вулиці біля нового будинку «присутственных мест» [23, арк. 51, 57]. Коштували вони для Університету – 2 руб. 50 коп. сріблом зі штатної суми Музею [43, арк. 41–42]. Цього самого року Університетом були придбані для Музею археологічні знахідки – одна срібна чаша й шість підвісок, дві срібні ложки та дві срібні лампи, що належать до часів Сигізмунда III, з маєтку помічника Ячевського (с. Малий-Букрін Канівського повіту) [43, арк. 41–42; 23, арк. 35–39]². Також послушницею Києвофроловського монастиря Варварою Гольбовою було запропоновано Музею купити в неї за десять рублів сріблом три керченські старожитності – цілий глек, ушкоджену статуетку й «одну кривую вещь, которой имени дать не умею». Університет придбав ці старожитності за 7 руб. 50 коп. [24, арк. 3, 4, 6].

Були також пожертви в цей рік: залізна кольчуга від управителя Красиловського маєтку в Старокостянтинівському повіті Стронельбицького («кольчуга эта, как объяснил Стронельбицкий, издавна валялась в экономической кладовой» [24, арк. 7–9]); бронзовий пояс від помічника Кесаря Осиповича Понятовського, знайдений у його маєтку в с. Пшенички (Пшеничники) Канівського повіту [24, арк. 10]; 356 мідних монет від курного селянина, відкопані біля с. Бугаївка (у справі є списки монет на чотирьох аркушах) [24, арк. 11–14]; срібні монети та глиняна баклага, віднайдені в садибі поміщика Фрейтага с. Гурбинці Полтавської губернії [24, арк. 15].

Важливо зазначити, що в результаті складених нових каталогів відділів колекції, закінчених Я. Волошинським у 1856 році, про що мовилося вище, виникла нова нумерація, за якою у відділі старожитностей опинилося 1030 експонатів, у відділі красних мистецтв – 265, загалом – 1295 експонатів [37, арк. 156; 44, арк. 20].

Так, у річному звіті за 1856 рік Я. Волошинський, на жаль, не вказав, які конкретно експонати поступили за рік до Музею, а лише зазначив їх кількість – 39, далі підбив підсумок, що до кінця 1856 року у відділі старожитностей було 1069, у відділі красних мистецтв – 265, загалом – 1334 предмети [44, арк. 20; 34, арк. 154].

Протягом наступного року музейна колекція збагатилася на 101 експонат. «Особенного внимания заслуживают: 19-ть древних Греческих и Римских тессер, в числе коих есть много неизданных; а также, найденные в нынешнем году в м. Кошеватом (Таращанского уезда), в одном погребальном кургане, восемнадцать видов медных

украшений от конской сбруи, и от пояса, из коих многие, по своим оригинальным изображениям и отделке, принадлежат к числу находок доселе не встречаемых в нашем крае» [45, арк. 24]. Також до складу збірки було додано «еврейскую серебряную корону, употребляемую для хранения 10 заповедей, которая от долгого нахождения [в земле] изломана, <...> весом 2 ½ фунта...», знайдену «...бессрочно отпускным рядовым Муромского пехотного полка Саввою Мартиноком при обработке у еврея м. Мельницы, Ковельского уезда Волынской губернии, огорода» [25, арк. 5–8]. Отже, наприкінці 1857 року у відділі старожитностей налічувалося 1170 предметів, у відділі красних мистецтв – 265, загалом – 1435 [45, арк. 24].

Варто зупинитися на цікавому архівному документі – «Копии отношения Г. Киевского Военного, Подольского и Волынского Генерал Губернатора, Г. Попечителю Киевского Учебного Округа от 1 Июня 1857 года за № 6248», – що яскраво демонструє один зі шляхів ініціювання організації археологічних розкопок і загалом тогочасне відношення різних прошарків суспільства до вітчизняної історії та археологічних знахідок. Як правило, усі археологічні предмети, що їх доволі часто знаходили при сільськогосподарських і будівельних роботах, надсилали до Київського військового, Подільського і Волинського генерал-губернатора, а він у свою чергу – до попечителя Київського навчального округу, а далі – до ректора Університету Святого Володимира. Археологічні знахідки проходили експертизу в завідувача Музею старожитностей, і вже спільно з університетським керівництвом вирішувалося питання про придбання того чи іншого предмета, звісно, з урахуванням музейних коштів. Ось зміст цього документа: «Крестьянин м. Кошеватой, Таращанского уезда, Степан Карпенко 4 истекшего Мая, утром, проходя недалеко кургана, находящегося на левой стороне почтовой дороги, пролегающей из м. Кошеватой в г. Таращу, нашел там вырытую яму и возле оной глиняный сосуд, у коего оба уха были уже отбиты и, кроме того, пробито в боку три дыры острым орудием, а внутри было не много пепла, в яме же заметны были следы поисков, произведенных щупом или буровом.

Таращанский Земский Исправник, получив об этом сведение, осматривал лично при понятых вырытую на кургане яму и начал было раскапывать дальше курган, но как в скорости начали показываться прежде части человеческих костей и дерева, совершенно истлевших, а после куски железа и меди, по видимому остатки лат и несколько наконечников стрел, то приостановив дальнейший поиск, распорядился поставить на том месте караул. Вблизи означенного кургана есть и другой гораздо меньше и даже мало приметный курган, в котором также заметны следы поисков щупом, по разрытии не много сего последнего кургана в нем оказалось немного кирпича уже истлевшего. Исправник, донося мне обо всем этом, представил куски найденного разбитого сосуда, металлические куски и наконечники стрел.

Считая долгом о вышеизложенном сообщить Вашему Превосходительству и препроводя при сем помянутые представленные Исправником предметы, имею честь покорно просить Вас уведомить меня, не будет ли командирован Вами кто либо из Университета для дальнейшего исследования означенных курганов и определения значения в археологическом отношении найденных там предметов. Подлинное подписал. Генерал Губернатор, Генерал Адъютант Князь Васильчиков» [9, арк. 2–2, зв.].

Я. Волошинський був діяльним археологом. Так, у липні 1858 року університетське керівництво відрядило його на три місяці в Київську губернію для продовження розпочатих ним у 1857 році археологічних розкопок у Таращанському повіті та вибору місцевостей для майбутніх досліджень. До нашого часу дійшли цінні архівні документи – звіти про розкопки та знахідки Я. Волошинського за 1857 і 1858 роки [38, арк. 130, зв. – 131, зв.; 34, арк. 194–196]. В. Антонович висловив жаль із приводу того, що «к несчастию Волошинский вместе с предметами не представил ни дневников своих раскопок, ни скольконибудь точных сведений об их производстве, он их нигде не напечатал и, вследствие своеобразной странности, не желал их даже сообщать в рукописи для просмотра; вследствие этого весьма интересные находки Волошинского

потеряли в значительной мере научное значение и могут лишь служить как материал для сравнительного изучения открытых им предметов, но не дают возможности установить погребальные типы исследованных им курганов» [1, с. 71]. Однак зауважимо, що в щорічних університетських звітах є матеріали про археологічні розкопки Я. Волошинського і списки знайдених предметів. Можливо, вони не досконали з погляду вимог тогочасної наукової статті, але ж це звіти університетському керівництву про відрядження (археологічні розкопки) вченого.

Так, упродовж 1857–1858 років до Музею надійшли переважно предмети, знайдені в курганах Таращанського повіту. У звіті за 1858 рік Я. Волошинський зауважив: «Из показанных выше новых приобретений, заслуживают внимания погребальные сосуды и другие предметы, найденные в прошлом году во время археологических исследований в курганах Таращанского уезда, из коих одни замечательны по своей редкости в странах наших; другие – по значению своему для археологии нашего края; а некоторые, наконец, по своему отличному сохранению» [30, арк. 29; 38, арк. 101, зв. – 102]. Далі він указав кількість експонатів у Музеї станом на кінець 1858 року: у відділі старожитностей налічувалося 1172, а у відділі красних мистецтв – 265, загалом – 1437 експонатів.

У річному звіті за 1859 рік Я. Волошинський не вказав конкретно, які експонати надійшли в Музей, а лише назвав цифри – придбано 34 предмети на суму 337 руб. 50 коп.; наприкінці року у відділі старожитностей було 1206 предметів, у відділі красних мистецтв – 265, загалом – 1471 [30, арк. 29]. Однак з музейної документації ми дізнаємося про деякі надходження в цей рік, а саме: було придбано масонські ордени й записано до інвентарної книги під № 1197–1202 [14, арк. 12]. З іншої справи довідуємося, що це приладдя масонського ордену («принадлежности Массонского ордена») було передано через проф. О. Ставровського поміщиком Петровським, який хотів отримати за них 10 руб. сріблом [15, арк. 12]. Цього самого року було придбано стародавню руську гривну («экземпляр древней русской гривны») від купця Барського за 15 руб. сріблом [15, арк. 14], а також пожертвовано університетським лектором англійської мови Сипнівським древній металевий предмет (у справі немає конкретних даних про нього) [14, арк. 5].

У 1860 році до Музею надійшло лише два експонати пожертвою: «Лекарь Иосиф Шкуратовский, бывший воспитанник Киевского университета, пожертвовал музею изящных искусств и древностей египетскую мумию с хорошо сохранившимся саркофагом, найденным Шкуратовским во время его путешествия по Египту в 1858–1859 годах и двух крокодилов (чучел)» [20, арк. 1]. Таким чином, до 1 січня 1861 року у відділі старожитностей налічувалося 1208 предметів, у відділі красних мистецтв – 265, загалом – 1473, на суму приблизно 10 тис. руб. [35, арк. 66, зв.; 39, арк. 104].

За період 1859–1861 років колекція Музею поповнилася таким ґрунтовним виданням, як «Портреты лиц, отличившихся заслугами и командовавших действующими частями в войне 1853, 1854, 1855 и 1856 годов», що виходило з 1858 по 1861 роки і включало 301 літографований портрет на китайському папері з грифом та з декількома рядками тексту на кожному аркуші. Портрети виконували на камені літографи: Бек, Бір, Васкетті, Гельферт, Гіллер, Жарков, Фернлунд, Френц та Шевальє; друкувалися в Санкт-Петербурзі в літографії редакції Російської військової хроніки під керівництвом художника Дарленга [15, арк. 1–11] ³.

У річному звіті за 1861 рік зазначено, що в 1860 році в колекції Музею налічувалося 1473 предмети, а в 1861 році було придбано 26 пам'яток, і до 1862 року в колекції нараховувалося 1499 експонатів, за цінністю збірка оцінюється на суму 10 182 руб. [40, арк. 126].

До 1862 року належить цікавий документ, який свідчить про те, що в університетського керівництва з'явився інтерес і бажання придбати до Музею копії з пам'яток античності та середньовіччя. Рада Університету доручила проф. Чугаєвичу, який був відряджений на Всесвітню виставку в Лондон, «на которой по всей вероятности

будут выставлены образцы копий с древних памятников», «собрать сведения об упомянутом производстве, о ценах и способах доставки в Россию означенных копий» [12, арк. 1–1, зв.].

Протягом 1862–1863 років музейна збірка збагатилася цінним пожертвуванням від колезького асесора Климовича «из находок случившихся в 1857 и в настоящем 1862 годах, под его домом (напротив Десятинной церкви) и вблизи его: золотой перстень, такие-же серьги, костяная игла, глиняный шарик глазурованный с погремушкой внутри (неизвестного назначения), глиняный горшок (в коем хранилась большая часть вещей из находки 1857 г.), два маленькие глиняные сосудчики и некоторые другие предметы из описанных в Галлерее Киевских достопамятностей (Тетр. V. 1857) и в Киевском Телеграфе (1862, в Августе м-це)... пожертвование это записано в каталог Музея, по разряду древностей, под №№ 1235–1249» [11, арк. 1].

У річному звіті 1863 року Я. Волошинський зазначив, що «в Музее древностей и художеств к 1 январю 1863 года состояло на лицо: книг русских 12 названий, книг иностранных 26 названий; периодических изданий русских: 2 названия, рукописей иностранных 1 название, планов 8, рисунков 12, предметов, принадлежащих собственно к изящным искусствам и древностям, 1514 номеров. В течении 1863 года приобретено покупкою: книг иностранных 1 название, ценою на сумму 13 р., и предметов, принадлежащих к изящным искусствам и древностям 4 нумера ценою 27 рублей. Достопримечательнейшие из новых приобретений составляют два серебряные наволосника, найденные в окрестностях деревни Эмдчи Овручского уезда. В 1863 году убыли не было. За тем к 1-му январю 1864 года состоит на лицо: книг русских 12 названий ценою на сумму 443 р., книг иностранных 27 названий ценою на сумму 411 р., периодических изданий русских 2 названия ценою на сумму 50 р. 50 к., рукописей иностранных 1 название; планов 8 ценою на сумму 8 р., рисунков 12 ценою на сумму 15 р.; предметов, собственно принадлежащих к изящным искусствам и древностям, 1518 номеров ценою на сумму 10 234 рублей» [41, арк. 188–189, зв.].

У музейній практиці були випадки, коли експонати колекції висилали в інші міста. Так, у 1864 році Я. Волошинський відправив до Санкт-Петербурга в Археологічну комісію «старинную» грецьку вазу (у документі не виписано чітко, з якою метою), а отримав її назад А. Лінниченко тільки в 1866 році [7]. У В. Антоновича знаходимо згадування, напевно, про цю вазу: «Некоторые предметы из коллекции Музея древностей были сообщаемы разновременно разным лицам и учреждениям для научных целей: так, в 1866 году большая греческая росписная ваза была сообщена Императорской Археологической комиссии по ее просьбе» [1, с. 75].

У зв'язку зі скасуванням у 1863 році викладання рисунка, живопису й архітектури в Київському університеті (за новим університетським статутом), з 1864 року до Музею надходили переважно експонати університетських рисувального, живописного та архітектурного кабінетів (музеїв) [27, арк. 1]. Так, у рапорті від 4 липня 1864 року до Ради університету Я. Волошинський зазначив: «Честь имею донести Совету Университета, что согласно предписанию Совета от 11 июля за № 912, принят от профессора Деллена в мое заведывание наличности упраздненного живописного кабинета, числящиеся по каталогу произведения живописи, гравирования и скульптуры под №№ 1–1473 и 1519–2260, а по книге рисунков и эстампов, служащих руководством обучающимся искусству рисования, под №№ 1–506» [27, арк. 6]. Отже, до відділу красних мистецтв Музею надійшла солідна (як за кількістю, так і за якістю) колекція творів живопису, графіки та скульптури.

Варто коротко доповнити уявлення про Я. Волошинського-археолога. Він був більше відомий як висококласний нумізмат, знаменитими його працями є «Описание древних русских монет, принадлежавших Минц-кабинету имп. Университета Св. Владимира, из числа найденных близ Нежина в мае месяце 1852 г.» (К., 1853); «О добывании и научном значении кладов в Юго-Западном крае» (Киевлянин. – 1865. – № 93). На сторінках «Трудов Комиссии для описания губерний Киевского учебного округа за

1853 г.» учений надрукував опис утраченого для сьогоднішньої науки Ніжинського скарбу та ін. Про діяльність Я. Волошинського як археолога можна дізнатися з архівних звітів про археологічні розкопки та знахідки, музейної документації, де трапляються цікаві подробиці його практично-наукової праці. Одним з таких матеріалів є анкета Я. Волошинського, з питань якої стає зрозуміло, як описувати місце знахідки археологічної пам'ятки, у цьому випадку – у кургані. Анкета була складена з нагоди закупівлі для Музею дванадцяти срібних речей, поміж них – «малый обруч, кольцо и кусок цепки», знайдених рядовим Пилипом Шевченком біля с. Пекарі Черкаського повіту. Ознайомившись із археологічними пам'ятками, що надійшли на експертизу, Я. Волошинський написав: «Вместе с сим, долгом считаю присовокупить, что для суждения об археологическом значении сих вещей, желательно было-бы иметь более подробные сведения об обстоятельствах, сопровождавшим находку, а именно: в кургане-ли найдены ли вещи или на ровном месте; – вспахиваемом или не подвергавшимися вспашке, и на какой примерной глубине? Ежели в кургане то: 1) существовал ли этот курган отдельно, или входил в состав какой либо цепи или группы курганов? 2) Какая примерная величина кургана, и какая его форма: круглая-ли, с острым верхом, или с площадкою; – с малою-ли впадиною или большею выемкою по середине? 3) Не замечено-ли, при разрытии, внутреннего устройства кургана: не было-ли в нем следов в порядке уложенного камня или слоев истлевшего дерева, в виде лежней; – а также, не было-ли в нем кучи угля, золы, или (ежели почва черноземная) следов пережженного чернозема, в виде мелких кусков как-бы истлевшего красного кирпича? 4) Найдены-ли вещи в кургане при скелете или, вообще, при костях, и на какой примерно глубине: на одинаковой-ли высоте с уровнем земли или ниже ее? 5) Ежели означенные выше вещи найдены при костях, то не было-ли там еще других могильных остатков; а также, не было-ли при них металлического или глиняного сосуда? Ежели сосуд найден целым, то полезно было-бы приобрести его в том-же виде для Музея: в противном случае, желательно бы было иметь, по крайней мере, несколько от него кусков, для суждения о его форме, внешнем виде и составе материала. Наконец: 6) разрыт-ли курган совершенно, или только некоторая часть его?» [14, арк. 8–8, зв.]⁴. Цей невеликий архівний документ добре характеризує Я. Волошинського як діяльного археолога, який багато часу присвятив дослідженню курганів.

Загалом за той період, коли Музеєм завідував Я. Волошинський, збірка збільшилася на 274 археологічні пам'ятки [1, с. 71].

Суттєвим буде також питання фінансування Музею, а саме – скільки грошей виділялося на закупівлю експонатів і книг до спеціалізованої бібліотеки та утримання музейного служителя. Так, за штатом Університету Святого Володимира, на витрати для Музею було призначено 600 руб. на рік, платня музейного служителя (мається на увазі – помічника завідувача) за місяць – 40 руб. і на дріб'язкові витрати – 25 руб. за місяць [28, арк. 1–3]. Треба визнати, що фінансування було досить скромне.

Я. Волошинський багато часу віддавав поповненню бібліотеки Музею, серед придбаних книг на особливу увагу заслуговують такі видання: «Древности Босфора Киммерийского, хранящиеся в Императорском Музее Эрмитажа» (С.Пб., 1854, т. I–III, де третій том склали рисунки); дослідження князя Муравйова «Таврида» і «Ольвия»; «Всеобщая мифология» Трессана [1, с. 71–72; 25, арк. 1–2]; «Auserlesene Griechische Vasenbilder» Гергарда [1, с. 72]; «Histoire de la peinture sur verre en Europe» (Bruxelles, 1855, 1–8 Livraisons); «Die Künstler aller Zeiten und Völker» (1–2 Lief) Мюллера [26, арк. 7]; «Die Vorzüglichsten Gemälde der Konigl Gallerie in Dresden in photographischen Abbildungen, nach den Originalen her ausgegeben von Franz Hanfstaengl» (1861, XX hfte) [22, арк. 1]; багатотомне видання Вейса «Kostümkunde» [28, арк. 4–5]; «Записки Археологического общества» (т. 12–14) та ін. [28, арк. 8]. Інформація про придбання книжок до бібліотеки міститься переважно в музейній документації. Книжкового каталогу за період завідування Я. Волошинського, А. Лінниченка, як і попередників К. Лохвицького, О. Ставровського, не знайдено, і чи був він узагалі?!

Отже, укомплектовуючи музейну колекцію та бібліотеку, Я. Волошинський намагався здійснювати їх поповнення планово й надати колекції старожитностей суто наукового характеру.

Унаслідок нового університетського статуту 1863 року, за яким не передбачалося окремої посади завідувача Музею, цей обов'язок покладався на одного з викладачів історико-філологічного факультету. Радою Університету Святого Володимира завідування Музеєм старожитностей і красних мистецтв було доручено доценту кафедри всесвітньої літератури Андрію Івановичу Лінниченку (1822–1888) [6, с. 369–374; 52], який прийняв Музей від Я. Волошинського 21 січня 1865 року. На відміну від свого попередника, археолога, історика й нумізмата, він не був фахівцем, його завідування Музеєм переважно зводилося до хранительських функцій.

Перш ніж дослідити надходження до музейної колекції, важливо зазначити, що, за уставом університетів 1863 року, мусило бути тільки два музеї: Музей старожитностей і красних мистецтв та Музей монет і медалей. Як зазначалося вище, архітектурний, рисувальний та живописний кабінети (музеї) були скасовані, і переважна більшість їх експонатів почала надходити в Музей старожитностей і красних мистецтв ще за Я. Волошинського. Так, в архівному документі 1865 року зазначалося: «предметы находящиеся у г. Линниченка и показанные по систематическому каталогу рисовального кабинета с № 1 по 1473 и с № 1518 по 2260 оставить принадлежностью Музея изящных искусств и древностей. Но из них отобрать лучшие картины и эстампы и передать эскиктору для украшения Торжественной залы университета. – Гипсовые бюсты и проч. показанные по тому же каталогу с № 1474 по 1517 – находящиеся у г. Эскикутора передать библиотекарю университета для украшения залы библиотеки» [31, арк. 17, зв. – 18]. Таким чином, за період 1864–1865 років відділ красних мистецтв значною мірою збагатився творами образотворчого мистецтва.

У перший рік завідування А. Лінниченка для Музею було придбано «только одну серебряную вызолоченную неизвестно от какой посуды крышку, за 11 руб. 52 коп.» зі скарбу, знайденого селянином Наумчуком в с. Підгайці Луцького повіту при оранці землі [29, арк. 1–2]; а також срібну чашку «с пробитым дном, с ручкой, изображающей двухглавого орла и прочих вещей» зі скарбу (у справі не вказано, де й ким знайдено, до нього ще входило 35 монет 1537–1638 рр.) [29, арк. 8].

У 1867 році «помещик с. Дойбан Балтского уезда, отставной штабс-капитан Модест Маркович прислал Киевскому, Подольскому и Волынскому губернатору стрелу красной меди, из числа 7-ми таких же найденных между ребрами человеческого скелета вырытого при производстве земляных работ по Киево-Балтской дороге». Модест Маркович надіслав також опис місця своєї знахідки: «выписка из составленного Г. Марковичем описания найденных в человеческом скелете 7-ми стрел». Стріла була включена до музейної колекції [16, арк. 1–2].

У цьому самому році на експертизу до Університету надійшли від поліцмейстера Кам'янця-Подільського предмети, відібрані в різних людей через їхні політичні погляди. Ними «оказались две жестяные доски, в виде кирасы, с изображением: на одной польского герба, а на другой Богоматери и Св. Варвары», які було вирішено залишити в Музеї [16, арк. 4]. До колекції було придбано «сосуд в виде тыквы, найденный в числе других подобных вещей при раскопке канав в усадьбе Священника с. Антоновки Сквирского уезда Сикорского» [21, арк. 5] ⁵.

У 1869 році до Ради Університету Святого Володимира звернулася вдова генерала Анна Михайлівна Раєвська із цікавою пропозицією. У листі вона зазначила, що є власницею колекції зліпків головних типів доісторичних знарядь, знайдених у Росії, і надіслала п'ятдесят таких копій у дар університетському Музею старожитностей, із позначенням матеріалу, типу, місця його знахідки чи купівлі або місця, де зберігається оригінал. У свою чергу А. Раєвська просила вислати декілька гіпсових розфарбованих зліпків знарядь, що зберігаються в Музеї, і перепровадила 15 крб сріблом. Університетське керівництво дозволило віддати музейні експонати майстрові

для зняття копій [19, арк. 1]. В. Антонович зазначав, що «наконец в 1869 году коллекция каменных орудий музея служила моделями для слепков, которыми обогатилась коллекция, составленная А. М. Раевскою» [1, с. 75].

У 1870 році на закупівлю до Музею надійшли археологічні пам'ятки від селянина Степана Безпаленка [17, арк. 5]. Він знайшов горщик зі стародавніми монетами та срібними речами. Ознайомившись зі знахідками, А. Лінниченко в рапорті до ректора Університету зауважив: «В исполнении предложенных от 22 августа 1870 г. за № 1422 и 2-го Августа 1871 г. за № 1344 имею честь донести Вашему Превосходительству, что препровожденные при предложении за № 1422, найденные на Стрижавских полях, в Таращанском уезде, три серебряные вещицы, названные пряжками, но составляющие собственно части украшений пояса, каковые имеются в нашем кабинете, две серебряные серьги с привесками и один серебряный же перстень [з камнем, уточнення в інших рапортах цієї справи. – О. С.] не составляют особенно замечательной редкости. Но принимая во внимание как относительную их древность, так и некоторую особенность формы серег, я полагал бы бесполезным приобрести эту находку, заключающую в себе 15 ½ золотников весу, для нашего кабинета изящных искусств и древностей, примерно рублей за пять» [17, арк. 20]. Університетське керівництво дало згоду на придбання цих предметів [17, арк. 22].

У звіті за 1871 рік зазначено: «В Музее древностей и художеств в течении 1871 года приобретенный и убыли не было. Затем к 1 января 1872 года состоит на лицо: книг русских 12 названий, на сумму 443 руб.; иностранных 27 названий, на сумму 411 руб.; периодических изданий русских 2 названия, на сумму 50 руб. 50 коп.; рукописей иностранных 1 название, планов 8, на сумму 8 руб.; рисунков 12, на сумму 15 руб. и предметов, собственно принадлежащих к искусствам и древностям 1552, на сумму 10.328 руб. 50 коп.» [36, арк. 144].

Це є основні матеріали з комплектування Музею А. Лінниченко, що містяться в музейній документації та університетських річних звітах.

До нашого часу зберігся цікавий архівний матеріал 1867 року, який засвідчує зацікавленість А. Лінниченка систематичним поповненням художнього відділу Музею з метою створення навчальної бази для викладання історії мистецтва. Цьому посприяли, по-перше, новий університетський статут 1863 року, що передбачав викладання теорії та історії мистецтва в системі гуманітарних дисциплін і створення університетських мистецтвознавчих кафедр при історико-філологічних факультетах ⁶; по-друге, закордонне відрядження А. Лінниченка 1864 року, коли Університет відрядив його для ознайомлення й вивчення творів образотворчого мистецтва в музеях Німеччини, Італії та Франції [6, с. 372; 50, с. 10]. Безсумнівно, ці дві події пов'язані між собою, оскільки після прийняття статуту в багатьох університетах Російської імперії мистецтвознавча кафедра залишалася протягом тривалого часу вільною (на той час не було фахівців), і, можливо, університетське керівництво планувало надати А. Лінниченку посаду викладача історії мистецтва (така кафедра в Київському університеті була створена тільки в 1875 р.) [48].

У 1867 році, як засвідчують архівні матеріали, університетське начальство мало серйозні наміри придбати в Санкт-Петербурзької академії мистецтв зліпки з античної скульптури. Відповідаючи на один з листів від університетського правління із цього питання, Академія просила уточнити, що саме потрібно для Музею: «Вследствие отношения от 21-го Октября за № 3782 о желании приобрести для Университетского Музея копии скульптурных произведений разных художников, Правление Императорской Академии Художеств, имеет честь покорнейше просить Вас, Милостивый Государь, разъяснить: какие именно копии необходимы для Университетского Музея, т. е. из алебаstra, или рисунки с скульптурных произведений и какие именно, так как из значительной Академической коллекции, представляется затруднение сделать выбор без объяснения цели, для которой требуются копии скульптурных произведений» [8, арк. 5].

На цей запит Санкт-Петербурзької академії мистецтв А. Лінниченко в рапорті коротко описав, як він планував розширити відділ красних мистецтв Музею: «Предполагается на счет суммы, ежегодно ассигнуемой на содержание Музея изящных искусств образовывать постепенно (в течение нескольких лет) музей или галлереею скульптурных произведений знаменитейших скульпторов-художников древних и новых времен (разумеется в копиях), так чтобы эта галлереея могла служить пособием при преподавании и изучении истории изящных искусств. Поэтому копии статуй требуется иметь в размере подлинников и из материала более прочного, чем простой гипс, т. е. из такой же композиции, из какой приготавливаются копии статуй, имеющих в берлинском, дрезденском, мюнхенском и друг. заграничных музеях. Формирование такой галлерееи предполагается начать с скульптуры древне-греческой, приобретаая всякий год по несколько копий лучших произведений разных эпох греческой скульптуры. На счет суммы нынешнего (1867 г.) желательнo приобрести упомянутые копии следующих произведений (если возможно): 1) рельефов Селинунтских (подлинник в музее Палермском), а именно: Персей, отрывающий голову Медузе, и Геркулес, несущий связанных Керкопов. 2) Аполлона Тенейского (подлинник в Мюнхенской Глиптотеке). 3) Мраморных рельефов Самофракийских, – хранящихся в Лувре. 4) Мраморов Эгинских, – хранящихся в Мюнхенской глиптотеке, в реставрировке Торвальдсена (6 групп). 5) Торс Паллады Афины (Подлин. в дрезденском музее). 6) Дискометателя по Мирону, находящегося в Риме. 7) Аполлона, по всей вероятности художника Скопаса (Подлинник в Ватикане). 8) Афродиты Мелосской – в Лувре. 9) Так называемой Левкотей (Leucothea) – Мюнхенский. 10) Группы Лаокоона ватиканского» [8, арк. 5, зв.].

Як відомо, у ХІХ ст. копії з творів стародавньої пластики виконували важливу роль у роботі археологів та при комплектуванні спеціальних музеїв, де на зліпках було продемонстровано історію світової скульптури. Крім того, такі музеї гіпсових зліпків з античних скульптур, архітектурних деталей, копій живопису набули неабиякого навчального значення. У 50–60-х роках ХІХ ст. майже в кожному європейському університеті була кафедра археології з «лабораторією» – музеєм гіпсових зліпків. Також було створено мистецтвознавчі кафедри, де такі музеї слугували важливою навчальною базою.

На жаль, проект А. Лінниченка не був утілений у життя, тільки в 1867–1870 роках правління Київського університету зробило замовлення Санкт-Петербурзькій академії мистецтв лише на виготовлення гіпсових зліпків Дискоболів – Мірона, Венери Мілоської та трьох груп Лаокоона. Зліпки доїхали до Києва ушкодженими, але їх було відреставровано [8, арк. 9–10].

Показово, що в 1870-х роках постала потреба в поділі Музею Київського університету на дві самостійні установи: Музей старожитностей і Музей красних мистецтв. Цей час був позначений бурхливим розвитком історичної науки, диференціацією гуманітарних наук – відокремленням і подальшим розвитком дисциплін (археології, нумізматики, історії і теорії мистецтва тощо). Зауважимо, що вже в 1860-х роках серед археологів на Заході виразно виявилися дві течії у визначенні археології як науки. Одні дотримувалися погляду на археологію як науку, що має завдання вивчати пам'ятки тільки історичних часів, до того ж переважно художні. При такому розумінні археології як науки термін «археологія» став синонімом терміна «історія мистецтва». Тому наукові завдання археології були майже тотожні з науковими завданнями історії мистецтва. Проте водночас цілком визначилося й інше розуміння археології як науки про передісторичну та ранньоісторичну культуру людства. Я. Волошинський і В. Антонович поділяли цей погляд на археологію і намагалися комплектувати археологічну збірку університетського Музею пам'ятками саме цих періодів. В. Антонович із цього приводу писав: «Сильно развившееся в последнее время в археологии направление, в смысле занятия памятниками первобытными до-исторической эпохи, все более и более заставляло отступать на задний план прежний, господствовавший в этой науке,

взгляд, по которому археология признавалась наукою, задача которой состоит в исследовании вещественных памятников исторического быта разных народов. Исходя из этого последнего определения археологии, музей и носил в новом университетском уставе название музея древностей и изящных искусств; между тем, чем более указанный выше взгляд на археологию видоизменялся, тем труднее становилось соединить в одном музее и усиливать новыми приобретениями его коллекции и библиотеку, удовлетворяя в одно и то же время двум не совпадавшим уже друг с другом направлениям в науке» [1, с. 72–73]. Далі В. Антонович зазначив, що «двойственность эта была замечена историко-филологическим факультетом особенно наглядно во время приготовлений к третьему археологическому съезду, который должен был собраться в Киеве в 1874 году и при котором предполагалось устроить выставку древностей; в основании же последней конечно должна была лечь университетская коллекция. Желая облегчить задачу устройства предстоящей выставки, и, вместе с тем дать возможность музею свободно развиваться как и в том, так и в другом отношении, историко-филологический факультет ходатайствовал перед Советом университета о преобразовании музея в том смысле, чтобы имеющиеся коллекции, а вместе с тем, и сумму, назначенную для содержания музея, разделить на два отдельные учреждения: Музей древностей в точном смысле слова и Музей изящных искусств» [1, с. 72–73].

Отже, у 1873 році Музей був розділений на дві інституції, де хранителем Музею старожитностей університетське керівництво призначило професора кафедри російської історії В. Антоновича, у розпорядженні А. Лінниченка було залишено Музей красних мистецтв. Завідувачам доручалося розподілити між обома установами археологічну й художню колекції [див.: Додаток]. Із заміщенням мистецтвознавчої кафедри П. Павловим у 1875 році Музей красних мистецтв перейшов у його завідування [42, с. 77].

Університет Святого Володимира займався широкою просвітницькою діяльністю, і університетські колекції відігравали важливу роль у цьому. Вони стали першими музеями в м. Києві і, головне, були доступні для огляду публіки з перших років існування Університету. Цікавими для нас є правила відвідування музеїв публікою, зокрема, що були надруковані в «Университетских известиях» за 1869 рік: «1) Учебно-вспомогательные учреждения Университета Св. Владимира как-то: кабинеты и оранжереи, открыты для публики по четвергам от 3 до 5 часов зимою, от 3 до 6 часов летом, за исключением вакационного времени. 2) Во время посещения публикою вышеозначенных учреждений, в них находятся консерваторы или лаборанты, а в оранжереях – садовник. 3) Для наблюдения за целостию предметов, по назначению эскутора, в каждой комнате находится один служитель. Независимо от сего, на профессорском крыльце должен находиться, в день для открытия кабинетов, университетский швейцар, как для указания публике, где помещаются кабинеты, так равно и для наблюдения за верхнею одеждою публики. 4) Если в назначенный для посещения публикою день, в кабинетах или оранжереях будут производиться работы, то профессор в праве не допускать публику, заявив об этом объявлением, прибитым к дверям кабинета» [51, с. 33].

Підсумовуючи вищесказане, доходимо висновку, що специфіка й норми музейної роботи, які закладалися в університетських музеях в ХІХ ст., багато в чому залишаються незмінними і нині, що підтверджують архівні матеріали. Історія музейної справи в Україні має свої славні традиції та імена. Сьогодні є всі умови для глибокого й усебічного аналізу попередніх надбань у музейній справі, повернення забутих імен, серед них – Я. Волошинський і А. Лінниченко. Це необхідно для об'єктивного висвітлення історії музейництва в Україні.

Додаток [46, арк. 7]

Рапорт В. Антоновича до історико-філологічного факультету

Совет университета Св. Владимира, предложением от 7-го декабря 1872 года за № 1694, поручил мне принять от Андрея Ивановича Линниченка древности, находящиеся в университетском музее изящных искусств и древностей, занявшись приемом указанных предметов, я подробно ознакомился с составом музея, и по соглашению с А. И. Линниченком, я осмеливаюсь представить на усмотрение факультета следующие соображения:

Как по составу своему, так и по цели для которой музей назначен в качестве учебно-вспомогательного учреждения – он имеет двойственный характер: предметы, хранящиеся в музее, составляют две разнородные группы, лишенные тесной между собой связи: одна из этих групп состоит из предметов, которые представляют довольно богатый материал для изучения археологии вообще и русской в особенности; предметы эти собраны главным образом при раскопках курганов и при исследовании древних памятников по преимуществу в г. Киеве и в юго-западном крае. Этот отдел музея может служить в значительной степени полезным пособием при специальном занятии русской историей и археологией.

Другая группа предметов, хранящихся в музее, состоит из произведений искусств и ремесел относящихся к всевозможным народам и к весьма разнообразным эпохам: предметы эти, случайно попавшие в музей представляют довольно неполную и бесвязную коллекцию редкостей и лишены всякого исторического и археологического интереса, хотя и могут представлять интерес при изучении истории изящных искусств, как пособие при кафедре этого предмета.

При совместном хранении в одном музее обе группы взаимно заслоняют друг друга и представляют значительное неудобство для хранителя. Последний, смотря по своей специальности, необходимо сосредоточить свое внимание на одной только группе предметов, будет стараться исключительно ее только пополнять, располагать по рубрикам известной научной классификации и знакомить студентов с научным значением предметов, входящих в его состав, на другую же группу будет смотреть как на лишнее бремя, не будет иметь ни желанья ни необходимых сведений специальных как для ее пополнения и группировки, так и для демонстраций в практических занятиях со студентами.

Вследствии этих соображений я осмеливаюсь войти в факультет с предложением не найдет-ли факультет удобным разделить предметы, хранящиеся в музее, по их значению научному на две части, поручив заведывание каждой из этих отдельному лицу, при чем отдел искусств мог-бы, с большею, по моему мнению, пользою, быть присоединен к существующему отдельному музею живописи и скульптуры. Средства, отпускаемые на музей, могли-бы также быть разделены поровну в распоряжение обоих хранителей, при чем каждый из них имел-бы возможность, при банке специальных познаний, успешно дополнять и обогащать, доставшиеся на его долю отдел музея. 1873 г. октябрь 20. Доцент Владимир Антонович.

¹ «Хранитель минц-кабинета и заведующий музеем изящных искусств и древностей Надворный Советник Яков Волошинский. Волынской губернии из дворян. 32 лет. Р.-К. испов. Женат. В должности хранителя Минц каб. с 28 мая 1852 в должности заведующего музеем с 24 апреля 1854. В ун-те Св. Влад. (где и учился) кандидат прав. Жалованье 500 р. Столовых 200 р. из штатных сумм ун-та. Квартирных не получает и квартирою не пользуется» [див.: ДАК. – Ф. 16 : Университет Св. Владимира, оп. 465, спр. 107, арк. 88].

² Приложение к отчету университета за 1855 год // ДАК. – Ф. 16, оп. 465, спр. 106, арк. 49. У цієї справі є також опис археологічних предметів, знайдених у маєтку.

³ За архівними документами, куплено зошити з № 13 по № 24; з № 33 по № 44.

⁴ На жаль, університетське керівництво відмовилося придбати запропоновані П. Шевченком срібні археологічні пам'ятки.

⁵ У цій справі (арк. 10) є також відомості про віднайдену пушку на горі в Чигирині.

⁶ У 1860-х роках пробудився належний інтерес до мистецтвознавства, і стала можливою розробка її як самостійної наукової дисципліни.

1. Антонович В. Б. Музей древностей // Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях Императорского Университета Св. Владимира / изд. под ред. ордин. проф. В. С. Иконникова. – К. : Тип. Ун-та Св. Владимира, 1884. – С. 60–76.
2. Биографический словарь профессоров и преподавателей Императорского Университета Св. Владимира (1834–1884) / сост. и издан под ред. проф. В. С. Иконникова. – К. : Тип. Имп. Ун-та Св. Владимира, 1884. – 816 с.
3. Данилевич В. Проф. В. Б. Антонович та Археологічний Музей І. Н. О. – К., 1928.
4. Именной список чиновникам и Преподавателям Университета Св. Владимира за 1855 год // ДАК. – Ф. 16 : Университет Св. Владимира, оп. 465, спр. 107 : Приложение к отчету университета за 1855 г., 101 арк.
5. Инвентарная книжка. Музей древностей. 1896–1902 гг. // ІА НАН України. – Ф. 13, спр. 94, 196 арк.
6. Линниченко, Андрей Иванович // Биографический словарь профессоров и преподавателей Университета Св. Владимира (1834–1884) / под ред. В. С. Иконникова. – К., 1884. – С. 369–374.
7. О выписке греческой вазы в археологическую комиссию. Нач. в мае 1864 г. – кон. 15 октября 1866 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 303, спр. 145, 9 арк.
8. О выписке для музея изящных искусств и древностей Университета копий скульптурных произведений. Нач. 14 октября 1867 г. – кон. 13 мая 1870 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 402, спр. 175, 74 арк.
9. О командировании Заведующего Музеем изящных искусств и древностей и хранителя Минц-Кабинета Волошинского в Таращанский уезд для исследования курганов. Нач. 24 июня 1857 г. – кон. 10 октября 1857 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 393, спр. 158, 8 арк.
10. О передаче Музея изящных искусств и древностей Профессором Ставровским хранителю Минц-Кабинета Волошинскому. Нач. 24 апреля 1854 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 293, спр. 61, 8 арк.
11. О пожертвованиях в пользу Музея древностей. Нач. 21 декабря 1862 г. – кон. 23 мая 1863 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 302, спр. 13, 5 арк.
12. О поручении Г. Чугаевичу приобрести на Лондонской выставке некоторые предметы для Музея древностей. Нач. 19 апреля 1862 г. – кон. 5 мая 1862 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 301, спр. 86, 5 арк.
13. О поручении заведывания Минц Кабинетом и Музеем Изыщных искусств и древностей Университета Св. Владимира Помощнику Библиотекаря Мокршанскому, по случаю командировки заведывающего оным Волошинского. Нач. 25 августа 1855 г. – кон. 22 сентября 1855 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 483, спр. 305, 3 арк.
14. О приобретении вещей для Музея изящных искусств и древностей. Нач. 24 февраля 1858 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 297, спр. 51.
15. О приобретении вещей для Музея изящных искусств и древностей; здесь же к Военной хронике. Нач. 3 января 1859 г. – кон. 14 августа 1859 года // ДАК. – Ф. 16, оп. 298, спр. 24, 15 арк.
16. О приобретениях для кабинета изящных искусств и древностей. 1867 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 306, спр. 264, 5 арк.
17. О приобретениях для минц Кабинета и Музея Изыщных Искусств и древностей. Нач. 10 июня 1870 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 309, спр. 101.
18. О приобретении для Музея изящных искусств портретов лиц, отличившихся заслугами и командовавших действующими частями в войне 1853, 1854, 1855 и 1856 годах. Нач. 7 марта 1859 г. – кон. 19 мая 1862 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 395, спр. 115, 28 арк.
19. О приобретениях для Университетского Музея изящных искусств и древностей. Нач. 21 октября 1869 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 308, спр. 163, 3 арк.
20. О приобретениях зоологического кабинета и Музея древностей. Нач. 20 мая 1860 – кон. 1 декабря 1860 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 289, спр. 124, 16 арк.

21. О приобретениях и пожертвованиях для Кабинета Изыщных Искусств и древностей. Нач. 7 июня 1867 г. – кон. сентября 1867 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 306, спр. 285, 10 арк.
22. О приобретении книг для Минц Кабинета и Музея Древностей. Нач. 12 мая 1862 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 301, спр. 104, 2 арк.
23. О приобретении некоторых предметов для Музея Изыщных Искусств и Древностей. Нач. 4 января 1854 г. – кон. 25 января 1855 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 293, спр. 2.
24. О приобретении некоторых предметов для Музея Изыщных искусств и Древностей. Нач. 11 января 1855 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 294, спр. 18, 15 арк.
25. О приобретении предметов для Музея древностей и Минц Кабинета. Нач. 31 января 1857 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 296, спр. 25, 19 арк.
26. О приобретении предметов для Музея изыщных искусств и древностей. Нач. 9 марта 1856 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 295, спр. 55, 7 арк.
27. О присоединении музея изыщных искусств к музею древностей и об упразднении архитектурного класса и живописной школы. Нач. в мае 1864 года. – кон. 1 марта 1865 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 303, спр. 133, 11 арк.
28. О расходах по Музею Изыщных искусств и древностей и о производстве жалованья служителю при сем Музее. Нач. 8 января 1863 г. – кон. 30 апреля 1864 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 398, спр. 13, 8 арк.
29. О расходах по Музею Изыщных искусств и древностей при Университете Св. Владимира. Нач. 19 января 1865 г. – кон. 14 марта 1866 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 400, спр. 41, 13 арк.
30. О составлении годового отчета. Нач. 12 ноября 1859 г. – кон. 8 декабря 1859 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 475, спр. 37, 69 арк.
31. О имуществе упраздненного в Университете Св. Владимира рисовального кабинета. Нач. 16 марта 1865 г. – кон. 18 декабря 1865 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 400, спр. 81, 86 арк.
32. Отчет университета за 1854 год // ДАК. – Ф. 16, оп. 465, спр. 101, 258 арк.
33. Отчет университета за 1855 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 465, спр. 105, 203 арк.
34. Отчет университета за 1857 год // ДАК. – Ф. 16, оп. 465, спр. 115, 221 арк.
35. Отчет университета за 1859/1860 учебный год // ДАК. – Ф. 16, оп. 465, спр. 127, 202 арк.
36. Отчет университета за 1871 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 469, спр. 139.
37. Отчет университета Св. Владимира за 1856 гражданский год // ДАК. – Ф. 16, оп. 465, спр. 112, 234 арк.
38. Отчет университета Св. Владимира за 1859 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 465, спр. 121, 146 арк.
39. Отчет по университету Св. Владимира за 1860 год // ДАК. – Ф. 16, оп. 465, спр. 128, 169 арк.
40. Отчет по университету Св. Владимира за 1861 г. // ДАК. – Ф. 16, оп. 465, спр. 131, 2 арк.
41. Отчет по университету Св. Владимира за 1863 год // ДАК. – Ф. 16, оп. 465, спр. 139, 225 арк.
42. Павлов П. В. проф. Музей изыщных искусств // Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях Императорского Университета Св. Владимира / изд. под ред. ордин. проф. В. С. Иконникова. – К. : Тип. Ун-та Св. Владимира, 1884. – С. 77.
43. Приложение к отчету университета за 1855 год // ДАК. – Ф. 16, оп. 465, спр. 106, 115 арк.
44. Приложение к отчету за 1856 год // ДАК. – Ф. 16, оп. 465, спр. 113, 60 арк.
45. Приложение к отчету университета за 1857 год // ДАК. – Ф. 16, оп. 465, спр. 116, 106 арк.
46. Рапорт В. Антоновича до историко-філологічного факультету // ДАК. – Ф. 16, оп. 311, спр. 167 : О поручении кабинета изыщных искусств и древностей в заведывание доценту Антоновичу, 17 ноября 1872 г., 17 арк.
47. *Сторчай О.* Микола Іванович Петров і Київський церковно-археологічний музей // Мистецтвознавство України : зб. наук. праць / редкол. : А. Чебикін (голова) та ін. – К. : СПД Пугачов О. В., 2007. – Вип. 8. – С. 359–369.
48. *Сторчай О. В.* Мистецька освіта в Київському університеті (1834–1924) : монографія / О. В. Сторчай ; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – К. : Щек, 2009. – 335 с.
49. *Сторчай О.* Олексій Ставровський і Музей старожитностей Київського університету Св. Володимира: 1838–1854 рр. // АНТ : вісник археології, мистецтва, культурної антропології. – К. : Тов «Задруга», 2009–2010. – Вип. 22–24. – С. 83–91.
50. Университетские известия. – К., 1864. – № 11/12. – С. 10.
51. Университетские известия. – К., 1869. – № 7. – С. 33: Офиц. часть.
52. Формулярный список Андрея Ивановича Линниченко // ДАК. – Ф. 16, оп. 465, спр. 4750, арк. 154, зв. – 161; спр. 4752, арк. 147–169; спр. 4757, арк. 189–193.

53. Формулярный список Якова Яковича Волошинского // ДАК. – Ф. 16, оп. 465, т. 2, спр. 4751, арк. 303, зв. – 310.
54. Формулярный список Якова Яковича Волошинского // ДАК. – Ф. 16, оп. 465, спр. 4755, арк. 88, зв. – 90; арк. 183 а, зв. – 196.
55. *Шульгин В. Я.* История университета Св. Владимира. – С.Пб. : Тип. Ромина и Ком., 1860. – 230 с.

Список скорочень

ДАК – Державний архів м. Києва

ІА НАН України – Інститут археології Національної академії наук України

SUMMARY

The history of museum affairs development in Ukraine, particularly in Kyiv, has its glorious traditions and names, and today there are all conditions for a deep and thorough analysis of all that has been achieved in this area, and for the return of the lost names. The article covers the history of functioning of the University Museum of Antiquities at the University of Kyiv over the period of superintendence by Ya. Voloshynskyi and A. Linnychenko (1854–1873). The paper also devotes much attention to the University museum collection's acquisition in accordance to archival materials which measurably permitted reconstructing this collection. This, in turn, will help to determine the origin of every museum piece in the modern museum collections in Kyiv.

The completing of the museum has been carried out in different ways: from the contributions of the university museums and classrooms, from donations and purchases of individual men and from contributions of various institutions. Before 1842 the museum was named the Museum of Antiquities, later it was called the Museum of Fine Arts and Antiquities. In 1873 the museum was divided into two separate institutions – the Museum of Fine Arts led by A. Linnychenko and the Museum of Antiquities headed by V. Antonovych. The Münzkabinett (numismatic hall) was added to the Museum of Antiquities. Since the opening of the Art Theory and History Department in 1875 P. Pavlov has become its head.

The Museum of Antiquities at the University of Kyiv was founded in 1836 due to the efforts of *the Provisional Committee for Research and Preservation of Antiquities*. Kindrat Lokhvytskyi became the first head of the Museum. During the period of his superintendence (1836–1838), a small archaeological collection was gathered. In 1838, the Museum was entrusted to Olexii Stavrovskyi. Over his sixteen years of superintendence of the museum (1838–1854), the museum collection has been replenished by 898 museum pieces and most of them have had a significant scientific value. Since April 1854, the Museum management was committed to Yakiv Voloshynskyi (1821–1875), a curator of numismatic hall, historian, archaeologist and numismatist and alumnus of the University of St. Volodymyr who has been in charge of the Museum till February 1865. During his period of command, the collection has increased up to 274 archaeological monuments. Engaged in completing the museum's collection and a library, Ya. Voloshynskyi attempted to supplement them according to a definite plan and provide a collection of antiquities with a purely scientific status.

As a result of the new university charter in 1863 which stipulated no separate position of the head of the Museum, this duty was entrusted to one of the teachers of History and Philology. The Council of the University of St. Volodymyr entitled the supervision over the Museum of Antiquities and Fine Arts to Andrii Linnychenko (1822–1888), an associate professor of the World Literature Department. He took over the museum from Ya. Voloshynskyi on January 21, 1865. Unlike his predecessor who was an archaeologist, historian and numismatist A. Linnychenko was not an expert – his management of the Museum mainly has come to curator's functions. The Museum and the Library were replenished with new museum pieces though it was not as intense as during the management of Ya. Voloshynskyi.

In summary of the article one can conclude that the basic traditions and trends of museum affairs (cultural, educational, research, exhibition as well as archival, preservative, restoration, publishing, pertinent to acquisition and cataloguing of the collection) were engendered at the museums of institutions of higher education in Kyiv in the XIXth century, particularly at the museums of the University of St. Volodymyr, specifically the Museum of Antiquities. This specificity and museum work standards that were laid in the university museums in the XIXth century remain largely unchanged till now and it is proved by the archival materials which are introduced into scientific circulation.

Keywords: Museum of Antiquities, University of Kyiv, Ya. Voloshynskyi, A. Linnychenko.